

ArticleHistory:

Received
20/07/2023
Accept
14/09/2023
**Available
online**
15/09/2023

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3418>

**THE BIOGRAPHY OF CELEBIOGLU ABDULHALİM HAKKI,
THE AUTHOR OF THE ATALAR SÖZÜ MECMUASI IN THE
LIGHT OF ARCHIVE DOCUMENTS**

**ARŞİV VESİKALARI IŞIĞINDA ATALAR SÖZÜ MECMUASI'NIN
MÜELLİFİ ÇELEBİOĞLU ABDÜLHALİM HAKKI'NIN
BİYOGRAFİSİ**

Şiva Kolçak¹

Abstract

The process of the registers of the curriculum vitae of the civil servants recruited within the Ottoman State organization, throughout their office were kept, were called the Sicill-i Ahval, and these register books were called the Sicill-i Umumi. In the Sicill-i Ahval Registers, the names of the personnel, the rank of the civil servant from the father of the civil servant, the rank of the civil servant from the well-known person, the inauguration to the office, the level of education, the degree of merit and qualification, and the nationality of the non-Muslim subjects were recorded. The Sicill-i Ahval Notebooks consist of 201 numbered notebooks and are kept in the Prime Ministry Ottoman Archives. In the Sicill-i Ahval Registers, the name and rank of the civil servant if their father was also a civil servant, if they were from a well-known and reputed family, which family they belonged to, their start of duty, their education level, their merits and qualifications, and if they were non-Muslims, their nationality was recorded. The register book, numbered 32 of which page 307 was allocated to Abdülhalim Hakkı. The related ledger consists of 502 leaves and is 31x43 cm in size. As is the custom, two pages are reserved for Abdülhalim Hakkı in the notebook, one page of which is filled and the other page is left blank. Although the records in this document do not fully cover the whole life of Abdülhalim Hakkı, it deals with his hometown, family and education status as well as his life in the Ottoman bureaucracy. In this article, the records about Abdülhalim Hakkı as an officer of the Ottoman Empire will be elaborated according to the records of the Sicill-i Ahval Commission.

Keywords: Sicill-i Ahval Registers, Sicill-i Umumi Registers, Ceride-i Adliye, Ceride-i Mehâkim, Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı.

¹ Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, siva.kolcak@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4896-6336

Özet

Osmanlı Devlet teşkilatında vazife alan memurlara ait, vazifeleri süresince hâl tercümelerine konu olan, memuriyet esnasındaki durumlarının kaydedildiği defterlerin tescili işlemine Sicill-i Ahvâl, meydana gelen defterlere de Sicill-i Umumî Defterleri adı verilmiştir. Bu uygulama II. Abdülhamid devrinde başlatılmış olup, Sicill-i Ahvâl Defterleri'nde tercüme-i hâl sahiplerinin ismi, babasının ismi, doğum tarihi, memur sınıfına mensup ise memuriyet rütbesi, bilinen bir aileden ise hangi sülaleye mensup olduğu, göreve başlayış tarihleri, tahsil durumları, varsa kaleme aldığı eserleri, liyakat ve ehliyet dereceleri, şayet mevcut ise kazandığı mükâfatlar veya aldığı cezalara ilişkin bilgiler, gayr-ı müslim tebaadan ise hangi milliyete tabi olduğu kaydedilmiştir. Sicill-i Ahvâl Defterleri, numaralandırılmış bir şekilde 201 defterden mürekkep olup Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Kısaca hakkında bilgi verdiğimiz bu defterler arasından 32 numaraya kayıtlı olanının 307'inci sayfasında Abdülhalim Hakkı'ya ait bilgiler bulunmaktadır. İlgili defter, 502 varaktan ibaret olup 31x43 cm ebatlarındadır. Defterde Abdülhalim Hakkı için âdet olduğu üzere iki sayfa ayrılmış olup, bunun bir sayfası doldurulmuş, diğer sayfası ise boş bırakılmıştır. Bu sayfadaki kayıtlar Abdülhalim Hakkı'nın hayatını bütünüyle ele almamışsa da memuriyet hayatını tamamen konu almasının yanı sıra memleketi, babasının kim olduğu ve eğitim durumu hakkında etraflı malumat vermektedir. Bu makalede Sicill-i Ahval Komisyonu kayıtlarına göre bir Osmanlı memuru olarak Abdülhalim Hakkı hakkındaki hususlara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sicill-i Ahval Defterleri, Sicill-i Umumî Defterleri, Ceride-i Adliye, Ceride-i Mehâkim, Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı.

GİRİŞ

1862 yılında Kırım'da doğan Abdülhalim Hakkı, dini eğitimini memleketinde Sıbyan Mektebi'nde tamamlamış, Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı'nda medrese tahsili gördükten sonra İstanbul'a göç etmiştir. Süleymaniye'de Emir Hoca ve Düğmeci-i Ülä Medreselerinde Arapça ve Farsça öğrenimi görmüştür. Osmanlı Devleti'nde 1848-1924 yılları arasında faaliyet gösteren Darü'l-Muallimîn'de (erkek öğretmen okulu) Coğrafya, Tarih-i Umûmi, Resim, Hüsn-i Hat, İnşâ eğitimi almıştır.

23 yaşından itibaren İstanbul, İzmit ve Sakarya'da birçok devlet bürolarında memuriyet vazifesini ifa etmiştir. 7 Mayıs 1892'de Ceride-i Mehâkim İdaresi Muhasebe Memuriyeti'ne naklen tayin edilmiştir. Vazifesinde gösterdiği yüksek ikdam ve gayretten dolayı 4 Eylül 1894'te kendisine Rütbe-i Râbia tevcih buyrulmuştur. 1892-1909 arasında 17 sene müddetle Ceride-i Mehâkim İdaresi Muhasebe Memuriyeti'ni deruhte eden Abdülhalim Hakkı, Ceride-i Mehâkim-i Adliyye idaresinin başkâtipliğini de ifâ etmiştir.

II. Meşrutiyet'te, 31 Mart Vak'asının hemen ardından, 1 Temmuz 1909 tarihinde çıkarılan umumî Tensikat kararnâmesiyle 25 senelik memuriyetinden az bir maaşla emekliye ayrılmıştır. Geçim sıkıntısı çeken Abdülhalim Hakkı Efendi'nin tekrar vazifesine dönmek üzere verdiği dilekçeler ve aldığı red cevapları, bürokrasi hayatına dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu vesileyle yaptığımız araştırmalarda Abdülhalim Hakkı'nın vefat tarihi ile ilgili şimdiye kadar herhangi bir bilgi elde edemedik.

Abdülhalim Hakkı Bey hakkında kaynaklarda çok az malumat vardır. Bu yüzden hayatına dair bilgilerimiz çok sınırlıdır. Yaptığımız araştırmalar sonucu derinlemesine olmasa bile en azından tahsil ve memuriyet hayatına dair kesintisiz bir bilgi silsilesine ulaşabildik.

Osmanlı Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahval Komisyonu Defterleri'nden 32 numaralı defterin 307'nci sahifesinde Sicill-i Ahval Komisyonu'nun Abdülhalim Hakkı hakkında düştüğü kayıt yer almaktadır. Belge Osmanlı bürokrasisinin XIX. Yüzyılda kullandığı rık'a stiliyle yazılmıştır. Muhtevası incelemeye tabi tutulduğunda Abdülhalim Hakkı'nın hangi tarihte doğduğu ve tahsili hakkında kısa bilgilere yer verdikten sonra memuriyet hayatı bütün detayıyla kaydedilmiştir. Bu süreçte hangi vazifeleri nerede ne kadar sürelerle ifâ ettiği, bu görevleri müddetince ne kadar maaş aldığı, aldığı taltif ve tenziller hem Rûmî hem de Hicrî tarihlerle kayıtlıdır.

Sicill-i Ahvâl Defterleri'nde yer alan Abdülhalim Hakkı'nın tercüme-i hâli çalışmada kısaca verilmiş olup belgenin aslı da ekler arasında sunulmaktadır.

Çalışmanın Amacı, Problemi ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devlet teşkilatında vazife alan *Atalar Sözü Mecmuası*'nin müellifi Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın biyografisini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma ile sadece memurun biyografi bilgilerine ulaşılmak istenilmemiş, bunun yanı sıra dönem memuriyetlerinde maaş politikası, eğitim sistemi, tayin ve terfi gibi bilgilere de ulaşılmak istenmiştir.

Türk Dili araştırmacılarının *Atalar Sözü Mecmuası* ile tanıdığı fakat hakkında yeterli literal bilginin bulunmadığı Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın kim olduğu sorusunu arşiv vesikaları ışığında yanıtlamak çalışmamızın problemini oluşturmaktadır.

Çalışmamızda tarihi araştırma yöntemi kullanılarak birinci el kaynaklara ulaşılmıştır. Bu kapsamda biyografisi ele alınan kişiye ilişkin bilgilere; memurun ismi ve defter numarası üzerinden Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivindeki Dâhiliye Nezaretine bağlı Sicill-i Ahvâl defterlerinden ulaşılmıştır.

Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın Sicil Kaydı

Abdülhalim Hakkı 1279 yılının Rebû'l-evveli'nde [=1862 Ağustos/Eylül] Kırım'da doğmuştur. Temel dinî eğitimini Sıbyan Mektebi'nde almış ve akabinde Hacıoğlu Bazarcığı² Medresesi'nde Arapça ve Farsça öğrenimi gördükten sonra İstanbul'a göç etmiştir. Süleymaniye'de Emir Hoca Medresesi'nde³ tahsil gördükten üç sene sonra Dügme-i Ülä Medresesi'ne nakledilmiştir. İntikal ettiği Dügme-i Ülä Medresesi'nde Arabiyât okuduktan sonra Darü'l-Muallimîn⁴'de Coğrafya, Tarih-i Umûmî, Resim, Hüsn-i Hat, İnşâ öğrenimi görmüştür.

1301 Zilkadesi'nin 24'ünde [=1884 Eylül 15] 23 yaşında beş yüz kuruş maaşla Beyoğlu Tahrir-i Nüfus Memûriyeti'ne tayin edilmiştir. 1301 Zilhiccesi'nin 9'unda [=1884 Eylül 30] beş yüz kuruş maaşla İstanbul'da Bâb-ı Caferî İlave Kolu Tahrir Memuriyeti'ne nakledildikten bir buçuk ay sonra İzmit'e geçmiştir. Aynı senenin Saferi'nde İzmit Muhasebe Kalemî'nde vazifelenirilmişdir. [1]302 senesi Cemâziye'l-evveli'nin 25'inde [=1885 Mart 12] 280 kuruş maaşla Geyve'de Tahrirat Kâtibi olmuştur. Yine aynı sene Zilhiccesi'nin 4'ünde [=1885 Eylül 14] vazifesinden istifa ederek [1]303 senesi

2 Osmanlı kaynaklarında kimi zaman Hacıoğlu Pazarcık, Hacıoğlu Pazarı, Pazarcık şeklinde adı zikredilen yerleşim yeri Bulgaristan'dadır. Günümüzdeki adı Dobriç olan bu yerleşim 16. yüzyılda camileri, tekkeleri ve medreseleriyle tipik bir Türk İslâm kasabasıydı. 1872'de Felix Kanitz, Dobruca'nın iç kısımlarının doğal merkezi olarak tarif ettiği Hacıoğlu Pazarcığı'nın güzel inşa edilmiş caddeleriyle bir yıldız gibi parladığını yazar. Bkz. Machiel Kiel, "Hacıoğlupazarcığı", TDV İslâm Ansiklopedisi, C EK-I, Ankara 2020, s. 505.

3 Süleymaniye civarında, Bozdoğan Kemerî ile Kirazlı Mescit civarında, Molla Hüsrev Mahallesi sınırları içerisindeki bu medresenin derslerini Süleyman Subaşı Medresesi'nin müderrisleri veriyordu. 1914 Ağustos'unda 4'ü yanmış 4'ü de yıkılmaya meyilli 8 odası vardı. Binası hava, ışık ve temizlik cihetlerinden kullanılmaya uygun değildi ve yangında yıkılmaya yüz tutmuştu. İskân edilemeyecek derecede haraba yüz tutan medrese yeniden ihyaya müsait değildi. O tarihte 15 kadar talebesi vardı ve yangın sonrası 10 kadarı medrese dışında ikâmet ediyordu. Nitelik dört yıl sonrasında "muhterik" olarak nitelendirilen medrese eğitim görülemez durumdaydı. Bkz. Mübahat Kütükoğlu, "Dâr'ül-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, S. 7, 1978, s. 71; Mübahat Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", İÜ Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 7-8, 1976-1977, s. 321.

4 Osmanlı Devleti'nde 1848-1924 yılları arasında faaliyet gösteren erkek öğretmen okullarının adıdır. Tanzimat'ın ilânından sonra II. Mahmud devrinin (1808-1839) son zamanlarında açılan Rüşdiye mekteplerine öğretmen yetiştirmek amacıyla 16 Mart 1848'de İstanbul'un Fatih semtinde Dârümuallimîn adıyla bir öğretmen okulu açıldı. Bu okulun ilk müdürü Ahmed Cevdet Paşa idi. Cevdet Paşa tarafından hazırlanan ilk Dârümuallimîn Nizamnâmesi de 21 Mayıs 1852 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu nizamnâmede Dârümuallimîn'in idarî ve mali teşkilâtının yanında mektebe kabul şartları, okutulacak dersler ve mezunların durumu ele alınmıştır. Okutulacak dersler arasında muallimlik mesleği için zarurî olan Usûl-i İfâde ve Tâlim dersi de bulunuyordu. 1869'da Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile Muallim mekteplerine de yeni bir nizam verildi. Bunlardan en dikkat çekici olanı 1870'den itibaren Darümuallimât adıyla kız öğretmen okullarının açılmasıdır. Bkz. Cemil Öztürk, "Dârümuallimîn", TDV İslâm Ansiklopedisi, C VIII, İstanbul 1993, s. 551.

Muharremi'nin 23'ünde [=1885 Kasım 1] 400 kuruş maaşla adı geçen Liva İkinci Emlâk Fırka-i Seyyâresi Muharrir-i Sânilîği Kitâbeti'ne girmiştir. Bu vazifesine başladıktan altı ay sonra yerine diğer kişi tayin olduğu için açıkta kalmıştır. [1]304 senesi Muharremi'nin 2'sinde [=1886 Ekim 1] 400 kuruş maaşla İzmit Maarif Komisyonu Kitâbeti'ne alınarak [1]304 senesi Şevvali'nin 20'sinde [=1887 Temmuz 12] bu vazifesinden istifa etmiştir. [1]304 senesi Zilhiccesi'nin 25'inde [=1887 Eylül 14] 350 kuruş maaşla İzmit Aşar Anbarı Kitâbeti'nde memur olarak vazifelendirilmiştir.⁵ [1]305 senesi Muharremi'nin ortasında [=1887 Eylül 28 - Ekim 8] 300 kuruş maaşla Adliye Nezâret-i Celîlesi Muhasebe Kalemi Defter-i Kebîr-i Husûsî masasına müntakîl olmuştur. [1]305 senesi Zilkadesi'nin 22'sinde [=1888 Temmuz 31] maaşı 400 kuruşa iblağ edilmiştir. Sicil kaydına yazılan mülâhazada Abdülhalim Hakkı'nın "müdüvîm, mukaddem ve musaddık" olduğu belirtilmektedir.

Abdülhalim Hakkı'nın maaşı 1307 senesi Rebiü'l-ahiri'nin 29'unda [=1889 Kasım 23] 430 kuruşa yükseltilmiştir. [1]309 senesi Şevvali'nin 9'unda [=1892 Mayıs 7] 750 kuruş maaşla Cerîde-i Mehâkim İdaresi Muhasebe Memuriyeti'ne nakledilmiştir. Vazifesinde göstermiş olduğu ikdam ve gayretten dolayı 1312 senesi Rebiü'l-evveli'nin 3'ünde [=1894 Eylül 4] kendisine rütbe-i râbia tevcih buyrulmuştur.⁶

Cerîde-i Mehâkim, Adliye Nezareti tarafınca ilk defa Mayıs 1873 tarihinde haftalık olarak yayımlanmaya başlanmıştır.⁷ Gazete 1873 yılında 35, 1874 yılında 85, 1875 yılında ise 125 sayı olarak neşredilmiştir. 2 Temmuz 1879 tarihinden itibaren 1 sayı numarası verilerek ve yine haftalık olarak salı günleri çıkmaya devam etmiştir.⁸ Cerîde-i Mehâkim, Miladi 6 Ekim 1901 tarihine kadar 1154 sayı olarak yayımlanmıştır. Dergi, Cerîde-i Mehâkim-i Adliye adıyla 2 Ağustos 1908'e kadar yayın hayatına devam etmiştir. Bu dönemde dergi Çarşamba ve Cumartesi günleri olmak üzere haftada iki gün ve dört sayfa hâlinde çıkarılmıştır.⁹ Cerîde-i Mehâkim adıyla çıkarıldığı dönemlerde dergi "resmî" ve "gayri resmî" kısım olarak iki bölüme ayrılmış, gayr-ı resmî bölümde ilmî yazılara da yer verilmişken Cerîde-i Mehâkim-i Adliyye'de ise bu bölüm kaldırılarak sadece resmî kısım muhafaza edilmiştir. Cerîde-i Mehâkim-i Adliyye'nin bugün mevcut son sayısı, 2 Ağustos 1908 tarihli 698. sayıdır. Bu tarihten sonra derginin adı değişerek Cerîde-i Adliyye adını almıştır.¹⁰

Haftalık çıkarılan "Cerîde-i Mehâkim-i Adliyye", II. Meşrutiyet'in ilânından sonra yerini yine İstanbul'da on beş günde bir ve ilk sayısı 5 Kânun-i evvel 1325 (18 Aralık 1909) tarihinde yayımlanan "Cerîde-i Adliyye"ye bırakmıştır. Derginin Adliye Nezâretî tarafından yayımlanan son nüshası, Mondros Mütarekesi'nin ardından çıkarılan 177, 178, 179. sayıların ortak nüshasıdır (Aralık 1918-Ocak-Şubat 1919). Daha sonra "Cerîde-i Adliyye" Ankara'da Kânun-i evvel 1338'de (Aralık 1922) Adliye Vekâleti tarafından aylık olarak tekrar neşredilmeye başlanmıştır. 76. sayıya kadar (Teşrin-i Sâni/Kasım 1928) Arap harfleriyle yayımlanan dergi, 77. sayıdan itibaren Latin harfleriyle çıkmaya başladı. Derginin adı 1930'da (85. sayıdan itibaren) "Adliye Cerîdesi", 1944'te "Adliye Dergisi", 1946'da da "Adalet Dergisi" olmuştur. 1975 yılına kadar aylık olarak çıkarılan Adalet Dergisi bu yıldan itibaren iki aylık olarak yayımlanmıştır. Halen bu isim ve bu periyotla Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılmaya devam etmektedir.

İşte hâl tercümesini ele aldığımız Abdülhalim Hakkı Bey, Cerîde-i Mehâkim-i Adliyye'nin 1892-1909 arasında 17 sene müddetle Cerîde-i Mehâkim İdaresi Muhasebe Memuriyeti'ni deruhte etmiştir. Sicil kaydında geçmemesine rağmen Türk Dil Kurumu Kütüphanesine "Atalar Sözü" Etüt/104-1 ve "Atalar Sözü" Etüt/104-2 künyeleri ile kayıtlı yazdığı iki cilt

5 1878 tarihli İtalyan "L'illustrazione Italiana" dergisinde İzmit şehri resmedilmiş olup ilgili gravürde Mutasarrıflık binası başta olmak üzere diğer kamu binalarının yer aldığı görülmektedir. İlgili derginin matbu nüshasındaki gravürü ve bu gravürün renklendirilerek yeniden çizilmiş halini bizimle paylaşan Onur Şahna'ya teşekkür ederiz. Bkz. L'illustrazione Italiana, N. 15, Milane, 14 Aprile 1878, p. 248-249; Onur Şahna, İzmit Tarihi İllüstrasyonları: Bir Kentin 2700 Yıllık Öyküsü, İzmit, Art Nicomedia Kültür ve Sanat Derneği Yayınları, İzmit 2022, s. 19.

6 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH.SAİD.d), 32/307, Kanun-i evvel 1306 / 13 Aralık 1890.

7 Hulusi Yavuz, "Ceride-i Mehakim", TDV İslâm Ansiklopedisi, C VII, İstanbul, 1993, s. 408.

8 <https://adaletdergisi.adalet.gov.tr/tarihce.html>, son erişim tarihi: 05.09.2022.

9 <https://adaletdergisi.adalet.gov.tr/tarihce.html>, son erişim tarihi: 05.09.2022.

10 Hulusi Yavuz, agm., s. 408.

hâlindeki yazma eserinde kendini “Adliyye Nezaret-i celilesinde Ceride-i Mehâkim-i Adliyye idaresi başkâtibi” olarak tanıtmaktadır.¹¹

1314 senesi Şevvali'nin 9'unda [=1897 Mart 13] maaşı 675 kuruşa düşürülmüş ve 1315 senesi Muharremi'nin 6'sında [=1897 Haziran 7] ise 790 kuruşa yükseltilmiştir. 1337/1921 tarihinde Sadarete verdiği bir dilekçeyle II. Meşrutiyet'teki kararnâmeyle umumî tenkîsat sırasında 25 senelik memuriyetinden haksız olarak ve çok az bir maaşla emekliye ayrıldığını ifade ederek tekrar vazifeye dönmeyi talep etmektedir. Umumi kararnâmeye göre her ne kadar göreve dönme kararını sadece Şûrâ-yı Devlet'in verebileceği kendisine şifahi olarak söylenmişse de de Abdülhalim Bey (muhtemelen geçim sıkıntısı dolayısıyla) bu hususta ısrarlıdır. Tekrâren yazdığı dilekçe metni aşağıdadır:

Huzûr-ı Sâmi-yi Cenâb-ı Sadâret-penâhiye

Ma'ruz-ı Çâker-kemîneleridür

'Abd-i 'acizleri Adliyye ve Mezâhib Nezaret-i Celilesi muhasebesiyle Ceride-i Mehâkim-i Adliyye İdaresi Muhasebe memurluğunda yigirmi beş seneden beri istihdam olunmakta iken 1325 senesi zarfında kararname-i mahsusla vuku' bulan tensikât-ı umumiyyede 'abd-i acizlerinin daha tarih-i tekâüd müddetim dahi nizâmen hulûl etmediği hâlde bi'l-esbab sahih memuriyetimden bi'l-ihrac pek cüz'î bir maaşla tarik-i tekaüde sevk olunmuş ve bu tekaüd maaşıyla ba-husus şu zaman-ı gala ve zarûretde i'âşe-i aile ve idare-i beytiye meselesi adeta müstahil ve belki gayr-ı mümkün bir hâle gelmiş olmasına binâen bi'z-zarur nezaret-i müşârün-ileyhima muhasebesince ke'l-evvel istihdamım hususu bundan evvelce makam-ı sâmi-yi cenab-ı sadâret-penâhilerine arz ü takdim kılınan iki kıt'a istid'a-yı çâkerânemde arz u niyaz olunmuş ve her ikisi Adliyye ve Mezâhib Nezaret-i Celilesi cânib-i âlisine havale buyurulmuş ise de çâker-kemîneleri salifü'l-arz vuku' bulan tensikât-ı umumiye kararıyla tekaüd edilmiş olmağım hasebiyle tekrar istihdamım keyfiyeti ancak Şûrâ-yı Devlet makâmat-ı âlisince taht-ı karara alınarak keyfiyetin nezret-i müşârün-ileyha canib-i celilesine tebliğ buyurulmasına mütevakıf bulunduğu kararıyla istid'a-yı 'acizanemin icrâ-ı mu'amelesi tevki ü te'hîr olunduğu nezâret-i müşârün-ileyhima Sicill-i Me'murin Müdiriyyet-i Aliyyesi tarafından bendelerine şifahen beyân u tebliğ buyurulmuş olmasına mebni 'abd-i 'acizleri bu defa tebligât-ı vakı'a vechle icrâ-yı muamele buyrulması ve tarih-i tekâüdümün hulûlüne kadar tekrar istihdamım hususuna dâir Şûrâ-yı Devlet makâmat-ı celilesince cevaz-ı istihdamım taht-ı karara alınması hususunu cânib-i sâmi-yi cenâb-ı sadâret-penâhilerinden tekrar niyaz ü istid'a eyler ve işbu istid'a-yı çâkerânemin makâm-ı müşârün-ileyhaya havale buyrulmasını 'arz u istirham eylerim efendim. Ol babda ve kâtibe-i ahvalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fi 22 Şaban sene 1339 [=1921 Mayıs 1] ve Fi 2 Mayıs sene 1337 [=1921 Mayıs 2]

Adliyye ve Mezâhib Nezaret-i Celilesine merbut Ceride-i Mehâkim-i Adliyye İdaresi muhasebe memurluğundan mütekaid.¹²

Abdülhalim Hakkı Bey'in dilekçesi ilgili dairede tetkik olunduktan sonra memuriyetten ayrılma ve emeklilik süreci özetlendikten sonra makama sorulmuştur.

Müsted'i-i mumâ-ileyhin evvelce i'ta eylemiş olduğu 425 umurdan sene [1]337 [=1921] 499 umurdan sene [1]337 [=1921] numeroları muhtevi iki kıta arz-ı hâli rabt edilmiş olmakla kayıtlarına işaret edildikten sonra beşinci şubeye tevdi'î zımında masasına Fi 14 Mayıs Sene [1]337 [=1921 Mayıs 14]

Tensikât-ı umumiye sırasında Ceride-i Mehâkim-i Adliyye Muhasebe memurluğundan tekâüde sevk edilmiş olan Abdülhalim Hakkı Bey tarafından Bâb-ı Âli'ye takdim olunup Şûrâ-yı Devlet riyâset-i celilesinden tevdi' kılınan işbu istid'ânamede tekrar istihdamı hakkında ahiren nezâret-i celile-yi fahimânelerine vaki' olan müracaatın is'af edilmediğinden bahisle tekrir-i isti'taf olunmuştur. Tensikât-ı umumiyyede kanun-ı mahsusun on birinci maddesi mucibince tekâüdü

11 Abdülhalim Hakkı [Çelebioğlu]. Atalar Sözü, Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Etüt / 104-1, Etüt / 104-2, C. 1-2.

12 BOA, ŞD.d, 3173/27. 2, 1 Mayıs 1921.

icra kılınmış olan mumâ-ileyhin müracaat-ı vakı'ası üzerine tensikan müttehaz mukarreratın suret-i ta'dili hakkında mukaddema ba'z-ı usûl ü kava'id vaz' edilmiş ve esâsen tensikat kılınmak müzeyyel 1 Kânun-i Evvel sene [1]329 [=1913 Aralık 14] tarihli kanunun sur-ı tatbikiyesine 'aid 29 Kânun-i Evvel sene [1]329 [=1913 Ocak 11] tarihli izahnamede evvelce haklarında tensikan karar ittihaz edilmiş olan memur hakkında mukarrerat-ı vakı'ayı ta'dilen bir karar ittihaz olunamayacağı gösterilmiş olmakla mumâ-ileyhin usûl-i mevzu'a haricinde âhiren vâki' olan müracaatının is'af edilmemiş olduğu ma'ruzdur. Ol bâbda emr ü ferman hazret-i men lehül-emrindir. Fî 17 Mayıs sene 337¹³ [=1921 Mayıs 17]

Şûrâ-yı Devlet makamı ilgili tenkisat kararnamesiyle emekliye sevk edilenlerin bir daha göreve dönemeyeceklerine dair kesin maddeye istinaden dilekçe sahibi Abdülhalim Hakkı Bey'in tekrar vazife alamayacağını bildiren bir yazıyı Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne göndermiştir:

Tekâüde sevkinden şikâyeti hâvî Ceride-yi Mehâkim-i 'Adliyye Muhasebe memur-ı sâbıkı Abdülhalim Hakkı mühriyle bâ-takdim Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan arz-ı hâl ve ledül-isti'lam Adliyye ve Mezâhib Nezâreti Umûr-ı Zâtiye müdiriyetinden yazılan der-kenar Mülkiye ve Maarif dairesinde kıraat olundu.

Mezkûr derkenarda tensikat-ı umumiyede kanun-i mahsûsanın on dördüncü maddesi mucibince tekâüdü icra kılınmış olan mûmâ-ileyhin müracaat-ı vakı'ası tensikan müttehaz mukarreratın suret-i takdimi hakkında mukaddema ba'z-ı usûl ü kavâid vaz' edildiği ve esasen tensikat kanununa müzil 1 Kanun-i Evvel sene [1]329 [=1913 Aralık 14] tarihli kanunun sur-ı tatbikiyesine aid 29 Kanun-i Evvel sene [1]329 [=1914 Ocak 11] tarihli izahnâmede evvelce haklarında tensikat karar ittihaz edilmiş olan memur hakkında mukarrerat-ı vakı'ayı ta'dilen bir karar ittihaz olunamayacağı gösterilmiş olmakla mûma-ileyhin usûl-i mevzu'a haricinde ahiren vâki' olan müracaatının is'af edilememiş olduğu muharrer bulunmuştur.

İcabı lede't-te'emmül salifü'z-zikr der-kenar münderecatına nazaran usûl-i mevzu'a haricindeki isti'ar-ı vakı'nın is'afına imkân-ı kanunî görülemediğinden müracaatında müsted'ie li-eclit-tefhim Adliyye ve Mezâhib Nezâreti'ne havalesi tezekkür kılındı.

Yazıldı. 8 Ağustos sene [1]337¹⁴ [=1921 Ağustos 8]

Abdülhalim Hakkı'nın ölüm tarihi ile ilgili şimdiye kadar maalesef herhangi bir bilgi elde edemedik.

SONUÇ

Abdülhalim Hakkı memuriyet hayatına 15 Eylül 1884'te Beyoğlu Tahrîr-i Nüfûs Memûriyeti'nde başlamıştır. İki haftalık bu kısa vazifenin ardından 30 Eylül 1884'te İstanbul'da Bâb-ı Ca'ferî İlave Kolu Tahrîr Memuriyeti'ne nakledilmiş ve bir buçuk ay sonra da İzmit'e azimet ederek, Muhasebe Kalemi'nde vazifelendirilmiştir. İzmit'teki kısa süreli vazifesinin akabinde 12 Mart 1885'te Geyve'de Tahrîrat Kâtipliğine tayin edilmiştir. Bu vazifesi de kısa bir müddet devam etmiş olup, 14 Eylül 1885'te istifası ile neticelenmiştir. İstifasını takiben 1 Kasım 1885'te Livâ-yı Mezkûr İkinci Emlâk Fırka-i Seyyâresi Muharrir-i Sânilîği Kitâbeti'ne girerek yeniden memuriyet hayatına dönmüştür. Ancak yeni vazifesine başladıktan altı ay sonra yerine başka bir kişi tayin olduğu için bu kez de açıkta kalmıştır. Bu nedenle Abdülhalim Hakkı, 1886 yılının yaz aylarını vazifesiz geçirmiştir. Fakat bu vazifesizlik hâli uzun sürmeyip, tekrardan aynı yılın 1 Ekim'inde İzmit Maarif Komisyonu Kitâbeti'ne tayin olunarak memuriyete devam edebilmiştir. Bir yıl kadar süren yeni vazifesi de 12 Temmuz 1887'de öncekiler gibi istifa dilekçesiyle sonlanmış. Bu istifanın ardından bu kez yine İzmit'te aynı yılın 14 Eylül'ünde Aşar Anbarı Kitâbeti'nde memur olarak vazifelendirilmiştir. Buradaki vazifesine devam ederken, yaklaşık iki hafta sonra 28 Eylül'den 8 Ekim'e kadar geçici görevlendirme ile Adliye Nezâret-i Celîlesi Muhasebe Kalemi Defter-i Kebîr-i Husûsî masasına naklen tayin edilmiştir. Memuriyet hayatının bu safhasında ilk zamanlarından farklı olarak İzmit'te uzun bir müddet vazife ifa etmiştir. Nitekim İzmit'teki vazifesi, 7 Mayıs 1892'de Ceride-i Mehâkim İdaresi Muhasebe

13 BOA, ŞD, 3173/27/2, 8 Mayıs 1337 / 8 Mayıs 1921.

14 BOA, ŞD, 3173/27/1, 17 Mayıs 1337 / 17 Mayıs 1921.

Memuriyeti'ne nakledilmesi ile tamamlanmıştır. Deruhte ettiği yeni ve son vazifesinde terfi ederek Ceride-i Mehâkim-i Adliyye idaresinin başkâtipliğini de yapan Abdülhalim Hakkı, 1 Temmuz 1909'da çıkarılan Tensikât Kanunu ile emekliye ayrılmıştır.¹⁵

Üzerinde çalışmış olduğumuz vesikalardan anlaşıldığı kadarıyla memuriyet hayatının ilk üç yılında devamlı istifaları nedeniyle Abdülhalim Hakkı istikrarsız bir memur görüntüsü arz etmektedir. Buna mukabil bu vaziyetini çeşitli önermelerle izah etmek mümkündür. Öncelikle istifa dilekçelerine bakıldığında maaşının azlığından ve geçim sıkıntısından şikâyet ettiği görülmektedir. Bu durum kendisine özgü olmayıp, devrin memuriyet hayatında sürekli görülen bir sorundur. Çünkü Osmanlı Devleti, memurların ücretlerini Sultan II. Mahmud devrinin sonunda 27 Mart 1838'de çıkarılan bir fermanla mevâcib usulünden düzenli maaşa dönüştürmüş olsa da hem maaş ödenmesinde zaman zaman sıkıntılar çekilmiş, hem de memurların büyük kısmı ödenen maaşları geçimleri için yeterli bulmamışlardır. Maaş sıkıntısı çeken memurların daha çok kâtipler olduğu anlaşılmaktadır; çünkü düzenli maaş ödeme usulünden evvel kâtipler çeşitli ek gelir vasıtalarıyla geçinebilmekteydiler. Ancak düzenli maaş usulünde kâtiplerin büyük geçim sıkıntıları çektikleri ve ek gelir arayışı içinde oldukları bu nedenle memuriyet vazifesini savsakladıkları bilinmektedir. Bu durumdan rahatsız olan devlet II. Abdülhamit devrinde memurlara çeşitli cezai müeyyideler getirmiş ve vazifelerine bihakkın devam edip etmediklerini anlamak için yoklama usulü tesis etmiştir. Buna rağmen bu sorun tümüyle çözülememiştir.¹⁶ Hatta devrin tarihçilerinden Ahmed Lûtfi Efendi (1817-1907) bu nedenle memurlarda kendisini vazifeye adama iştiafının azaldığını belirtmektedir.¹⁷ İşte Abdülhalim Hakkı bu vaziyet içerisinde memuriyetine başlamıştır. Onun taşrada birkaç defa yer değiştirmiş olması muhtemelen bu şartlardan kaynaklanmıştır. Bu nedenle yaşadığı devre mahsus ortamın onu sabit geliri olan ve daha yüksek maaş alabileceği vazife arayışına zorladığı söylenebilir.

Bununla birlikte memuriyetinin ilk safhasında vazife yaptığı taşradaki sosyal hayat şartlarının zorluğu istifasının sebepleri arasında sayılabilir. Her ne kadar bunu kesin olarak ifade etmemizi sağlayacak bir vesika bulunamamışsa da o devirdeki taşra şartları malumdur. Çünkü en az İstanbul'daki kadar çeşitli memuriyet vazifelerinde bulunduğu İzmit, o devirde bir sahil kasabası hüviyetinde olup, civarındaki bataklıkların sebep olduğu sıtma hastalığından muzdariptir. Bataklıklara ilaveten kötü koku yayan ve hayatı çekilmez kılan şehir civarındaki tuzlaların da sıhhi şartları olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Bataklık ve tuzlalar, İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa (1851-1924) tarafından gösterilen yoğun gayret ile ancak 1889'da kısmen kurutulabilmiştir.¹⁸

Abdülhalim Hakkı'nın memuriyetinin ilk yıllarındaki istifalarının bir başka nedeni de hakkında pek fazla şey bilmediğimiz karakterinde aranabilir. Belki de memuriyet hayatının ilk safhasında hem genç yaşta oluşu hem de taşradaki yeni mesai ortamına intibak edemediği düşünülebilir. Ancak her halükârda bu üç yıllık istikrarsız sürecin ardından memuriyetini benimsediği ve deruhte ettiği vazifeleri bihakkın ifa ettiği görülmektedir. Çünkü sicil kaydına düşülen mülâhazada Abdülhalim Hakkı'nın "müdâvim, mukaddem ve musaddık" olduğu belirtilmiştir. Nitekim vazifesinde göstermiş olduğu gayretten dolayı 4 Eylül 1894'te kendisine Rütbe-i Râbia tevcih edilmiştir.

30 yaşında iken Ceride-i Mehâkim-i Adliyye idaresinin Muhasebe Memuriyeti'ne geçtiği 1892 yılından itibaren 1909 yılında yeni hükümetin tenkifat kararı gereği 17 yıl aynı büroda kalması aslında onun sebatkârlığını da yansıtmaktadır. 47 yaşında iken de düşük bir maaşla emekliye ayrılması ise kendisini büsbütün müşkül bir durumda bırakmıştır.

15 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile idareye el koyan İttihat ve Terakki Cemiyeti, sultan II. Abdülhamid saltanatının memur kadrolarını tasfiye etmek için Meclis-i Mebusan'da Tensikât Kanunu çıkarmıştır. Bkz. Nursel Manav, "II. Abdülhamid Dönemi Kadrolarının Tasfiye Sürecinde Ücretli (Ecir) Çalışanların Durumu (1909-1913)", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 66-84.

16 Mevâcib usulü hakkında bkz. Erhan Afyoncu, "Mevâcib", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, 2004, ss. 418-420. Ayrıca 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı memuriyet hayatı ve maaşlar hakkında bkz. Ahmet Yüksel, "Osmanlı Devlet Dairelerinde Mesai Kavramı ve Uygulaması (18.-20. Yüzyıllar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C XVI/S. 1, 2014, s. 19-49.

17 Ahmed Lûtfi Efendi, Vak'anüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi, haz. Yücel Demirel, C. V, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 938-939.

18 Şennur Kaya, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2009, s. 52-55.

Onun hüznünü dilekçelerindeki ifadelerden anlamak mümkündür. Ne yazık ki şimdilik onun gerek memuriyet gerek sonraki yaşamı hakkında daha fazla bilgi edinmemizi sağlayacak başkaca vesika bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri, (DH. SAİD.d), 32/307.

Şura-yı Devlet Defterleri (ŞD), 3173/27/1, 3173/27/2.

Türk Dil Kurumu Yazma Eserler

Abdülhalim Hakkı [Çelebioğlu], *Atalar Sözü*, Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Etüt / 104-1, Etüt / 104-2, C 1-2.

İnceleme ve Araştırma Eserler

Ahmed Lûtfî Efendi (1999). *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, CV, Y. Demirel (Hazl.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Afyoncu, E. (2004). "Mevâcib", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C XXIX. İstanbul: TDV Yayınları, 418-420.

Kaya, Ş. (2009). *Tanzimat'tan cumhuriyet'e izmit kenti*. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kiel, Machiel, H. (2020). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C EK-I, Ankara: TDV Yayınları, 505-507.

Kütükoğlu, M. (1976-1977). 1869'da faal İstanbul medreseleri, *İÜ Tarih Enstitüsü Dergisi*, 7-8, 277-392.

Kütükoğlu, M. (1978). Dâr'ül-hilâfeti'l-'aliyye medresesi ve kuruluşu arefesinde istanbul medreseleri. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 7, 71-72.

L'Illustrazione Italiana, N. 15, Milane, 14 Aprile 1878, p. 248-249.

Manav, N. (1909-1913). II. Abdülhamid dönemi kadrolarının tasfiye sürecinde ücretli (ecir) çalışanların durumu (1909-1913), *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 66-84.

Öztürk, C. (1993). Dârümuallimîn *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C VIII, İstanbul: TDV Yayınları, 551-552.

Şahna, O. (2022). *İzmit tarihi illüstrasyonları: Bir kentin 2700 yıllık öyküsü*, İzmit: Art Nicomedia Kültür ve Sanat Derneği Yayınları.

Yavuz, H. (1993). Ceride-i Mehakim, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C VII. İstanbul: TDV Yayınları, 408-409.

Yüksel, A. (2014). Osmanlı devlet dairelerinde mesai kavramı ve uygulaması (18.-20. Yüzyıllar), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C XVI, 1, 19-49.

İnternet Kaynakları

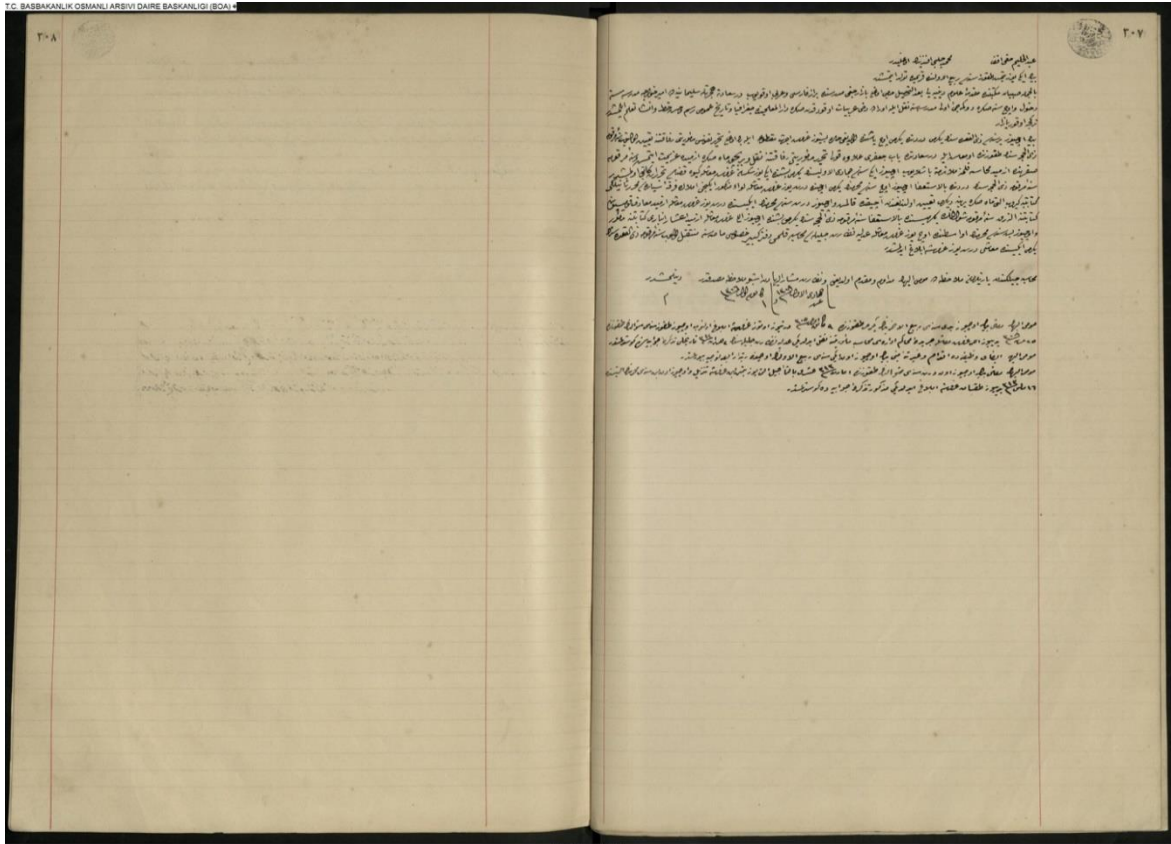
<https://adaletdergisi.adalet.gov.tr/tarihce.html>, son erişim tarihi: 05 Eylül 2022.

EKLER

Ek 1: Sicil Kaydının Transkripsiyonu¹⁹

[BOA, Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri, (DH. SAİD.d), 32/307.

Abdülhalim Hakkı Efendi

Mehmed Çelebi Efendi'nin oğludur.

Bin iki yüz yetmiş dokuz senesi Rebîü'l-evvelî'nde Kırım'da tevellüd etmişdir.

Bi'l-cümle Sıbyan Mektebi'nde mukaddime-i ulûm-ı diniyeyi ba'de't-tahsil Hacıoğlu Bazarcığı Medresesi'nde biraz Farsî ve Arabî okuyup Dersaadet'e hicretle Süleymaniye'de Emir Hoca Medresesi'ne duhûl ve üç sene sonra Dügme-i Ülä Medresesi'ne nakl ile orada dahi Arabiyât okuduktan sonra Darü'l-Muallimin'de Coğrafya, Tarih-i Umûmî, Resim, Hüsn-i Hat, İnşâ talim eylemişdir. Türkçe okur yazar.

Bin üç yüz bir senesi Zilkadesi'nin yigirmi dördünde yigirmi üç yaşında olduğu hâlde beş yüz guruş ücret-i maktu'a ile Beyoğlu Tahrir-i Nüfus Memûriyeti refakatine tayin olunup sene-i merkûme Zilhiccesi'nin dokuzunda o ma'aş ile Dersaadet'de Bâb-ı Ca'ferî İlave Kolu Tahrir Memuriyeti refakatine nakl ve bir buçuk mâh sonra İzmîd'e azimet etmiş ve sene-i merkûme Safer'inde İzmîd Muhasebe Kalemi'ne mülâzemet'e başlayıp üç yüz iki senesi Cemâziye'l-evvelî'sinin yigirmi beşinde iki yüz seksen guruş ma'aşla Geyve kazası Tahrirat Kâtibi olmuşdur. Sene-i merkûme Zilhiccesi'nin dördünde bi l-istifa üç yüz üç senesi Muharremi'nin yigirmi üçünde dört yüz guruş ma'aşla Livâ-i Mezkûr İkinci Emlâk Fırka-i Seyyâresi Muharremi'nin yigirmi üçünde dört yüz guruş ma'aşla Maarif Komisyonu Kitâbeti'ne alınarak sene-i merkûme Şevvali'nin yirmisinde bi'l-istifa sene-i merkûme Zilhiccesi'nin yigirmi beşinde üç yüz elli guruş ma'aşla İzmîd A'şar Anbarı Kitâbeti'ne memur ve üç yüz beş senesi Muharremi'nin

19 Sicil kaydının transkripsiyonunda Rûmî tarihlerde yıl belirtilirken metindeki yılın önüne 1 rakamı bin yılını ifade etmesi amacıyla (1) şeklinde yazılmıştır.

evâsıtında üç yüz guruş ma'aşla Adliye Nezâret-i Celîlesi Muhasebe Kalemi Defter-i Kebir-i Husûsi masasına müntakıl olup sene-i merkûme Zilkadesi'nin yigirmi ikisinde ma'aş dörd yüz guruşa iblağ edilmiştir.

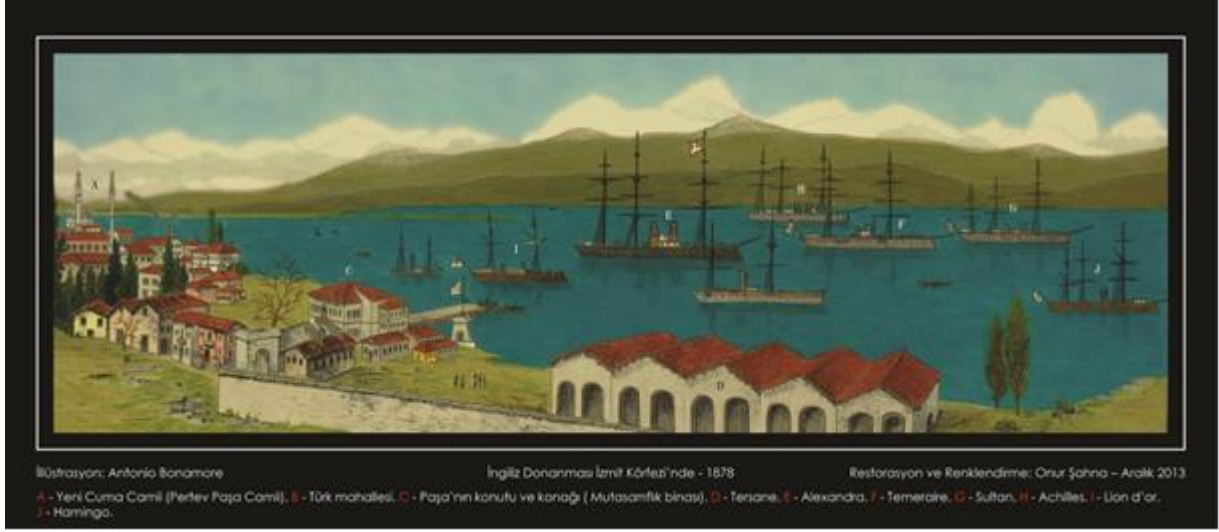
Muhasebeciliğinden yazılan mülâhazada mumâ-ileyhin müdavim ve mukaddem olduğu ve nezâret muşarün-ileyhâdan işbu mülâhaza musaddaktır denilmiştir.

Fî An Cemaziye'l-Evvel Sene 1308 ve Fî 1 Kanun-i Evvel Sene 1306

Mûmâ-ileyhin ma'aşu bin üç yüz yedi senesi Rebiü'l-ahirinin yigirmi dokuzunda 9 Kanun-i Evvel Sene 305 dörd yüz otuz guruşa iblağ olunup üç yüz dokuz senesi Şevvali'nin tokuzunda 25 Nisan Sene [1]308 yedi yüz elli guruş ma'aşla Cerîde-i Mehâkim İdaresi Muhasebe Memuriyeti'ne nakl edildiği 'Adliye Nezâret-i Celîlesi'nin 2 Haziran Sene [1]314 tarihli tezkere-i cevâbiyesinde gösterilmiştir. Mûmâ-ileyhe ifâ-yı vazifede ikdâm ü gayretine mebnî bin üç yüz o iki senesi Rebiü'l-evvelî'nin üçünde Rütbe-i Rabi'a tevcih buyurulmuştur.

Mûmâ-ileyhin ma'aşu bin üç yüz on dörd senesi Şevvali'nin dokuzunda 1 Mart Sene [1]313 aşırı bi't-te'cil altı yüz yetmiş beş guruşa tenzil ve üç yüz on beş senesi Muharreminin altısında 16 Mayıs Sene [1]313 yedi yüz doksan guruşa iblağ edildiği mezkur tezkere-i cevâbiyede gösterilmiştir.

Ek 2: Gravür: Antonio Bonamore / Restorasyon ve Renklendirme: Onur Şahna - Aralık 2013

1878 yılında İzmit Şehrinin Görünümü. Abdülhalim Hakkı'nın görev yaptığı Mutasarrıflık binası gravürde "C" ile gösterilmiştir.